

УДК 343.9 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2022.17>**С. І. Спільник***orcid.org/0000-0002-8532-798X**доктор юридичних наук, доцент,**заступник керівника**Дніпропетровської обласної прокуратури,**професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики**Інституту економіки та права Класичного приватного університету*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Конституція України у ст. 92 проголосила, що виключно законами України визначається організація і діяльність органів і установ виконання покарань, Законом України оголошується амністія. Таке положення Основного Закону свідчить про важливість належного функціонування Державної кримінально-виконавчої служби України, структурні підрозділи якої контролюють ступінь втручання держави у права і свободи людини і громадянина, що постійно або тимчасово обмежені за рішенням суду.

Загальна кількість осіб у місцях позбавлення волі кримінально-виконавчої системи станом на 2001 рік становила 222254 особи, тоді як уже у 2021 році їх кількість становить 49823 особи. Ці статистичні дані, без їх детального вивчення, Міністерство юстиції України використовує виключно як привід «продавати занедбані тюрми». 31 грудня 2021 року завершився експериментальний проект щодо платної послуги з надання поліпшених побутових умов в слідчих ізоляторах України, запроваджений Постановою Кабінету міністрів України №305 від 22 квітня 2020 року. За його результатами мало бути прийнято рішення про доцільність законодавчого закріплення платної послуги з надання поліпшених побутових умов та харчування особам, узятим під варту, про напад росії на України все змінив. Також варто згадати слідчих Державної кримінально-виконавчої служби України, які у 2017–2018 роках розслідували будь-які злочини, що були вчинені на території органів і установ виконання покарань.

Фактично всі тридцять років незалежності Державна кримінально-виконавча служба України функціонує в умовах постійного реформування – успадкована радянська репресивна система виконання покарань до цих пір знаходить своє відлуння у рішеннях ЄСПЛ щодо нелюдських умов тримання засуджених у виправних колоніях та СІЗО. Головним результатом діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України має бути повернення у суспільство громадянина, який не втратив соціальні зв'язки, здоров'я, має

всі можливості для нормального життя. Сама ця сукупність заходів аналітичного, координаційного, виховного, запобіжного, контрольного, організаційного, управлінського, наглядового, методичного, інформаційного та освітнього характеру, що вживаються суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями на спеціально-кримінологічному, індивідуальному, віктимологічному рівнях по відношенню до засуджених осіб та персоналу органів і установ, і є кримінологічною діяльністю Державної кримінально-виконавчої служби України.

Очевидно, що постійна конструктивна критика діяльності Міністерства юстиції України у напрямку реформування Державної кримінально-виконавчої служби України як збоку громадськості, так й експертного середовища, має своїм підґрунтям неналежне наукове обґрунтування її діяльності як суб'єкта протидії особливого виду злочинності – пенітенціарної.

Варто відмітити, що проблеми протидії пенітенціарній злочинності в цілому та окремих її видів висвітлено у працях різних вчених, зокрема вітчизняних: О. М. Бандурка, Д. О. Балобанова, Л. В. Багрій-Шахматов, Є. Ю. Бараш, В. С. Батиргареева, В. М. Бесчастний, І. Г. Богатирьов, Б. М. Головкін, О. А. Гритенко, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, І. В. Козич, Т. В. Корнякова, О. М. Костенко, О. Г. Колб, В. Я. Конопельський, І. М. Копотун, Ю. В. Кернякевич-Танасійчук, В. В. Кузнецов, Т. Є. Леоненко, О. М. Литвинов, К. Б. Марисюк, С. А. Мозоль, А. А. Музика, Ю. В. Орлов, Є. О. Письменський, М. С. Пузирьов, Н. А. Савінова, А. В. Савченко, А. Х. Степанюк, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, В. М. Трубников, В. О. Туляков, А. Є. Фоменко, П. Л. Фріс, В. Б. Харченко, П. В. Хряпінський, В. В. Шаблістий, В. І. Шакун, О. О. Шкута, І. С. Яковець, Н. М. Ярмиш, А. М. Яценко та багато інших.

Окремо слід вказати на докторські дисертації О. О. Шкути «Теоретико-прикладні засади функціонування кримінально-виконавчої системи України», Запоріжжя, 2018 р.; Ю. В. Кернякевич-Танасійчук «Кримінально-виконавча

політика України», Київ, 2019 р.; О.А. Гритенко «Теоретико-правові концептуальні засади прогресивної системи виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі», Одеса, 2020 р.; також на докторські дисертації, в яких кримінологічна діяльність вже була предметом розгляду. Це О. С. Іщук «Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України» (м. Харків, 2016 р.); Н. Є. Філіпенко «Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України: теорія та практика» (м. Харків, 2021 р.); А. Є. Фоменко «Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Національної поліції України» (м. Харків, 2021 р.); Н.С. Сидоренко «Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України» (м. Дніпро, 2021 р.).

Безумовно, праці цих та інших науковців стали основою для дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, проте злочини окупантів стосуються не тільки звичайних мирних жителів, а й засуджених, які перебувають у місцях несвободи на тимчасово окупованих територіях. Звичайно, функціонування органів і установ виконання покарань в умовах війни після нашої перемоги мабуть буде одним із актуальних напрямів кримінологічної науки та науки кримінально-виконавчого права.

Як зазначають автори підручника «Кримінологія» (за заг. ред. В.В. Чернея), на сьогоднішній день реформа кримінально-виконавчої системи є доволі актуальною. Дуже важливо створити умови для цивілізованого тримання обвинувачуваних у слідчих ізоляторах. Адже, вони ще не злочинці. Не менш назрілою є проблема організації виконання вироку до позбавлення волі. Колишні виправно-трудова колонія, а тепер установи виконання покарань – себе вичерпали. Сумісне проживання членів відділення соціально-психологічної служби створює ідеальні умови для стратифікації, виникнення різного роду угруповань, очолюваних кримінальними «авторитетами». До цих тягот додаються антисанітарія, насильство, недостатнє матеріально-побутове забезпечення засуджених. Треба повністю модернізувати пенітенціарну систему, налагодити в ній виробництво і професійно-технічне навчання. Зрозуміло, що тут потрібне відповідне державне фінансування, залучення до цієї справи громадських організацій, благодійних фондів, церкви тощо [1, с. 516].

Таким чином, проведення необхідних змін є неможливим без участі у них інших суб'єктів протидії злочинності (перелік яких буде розкрито трохи пізніше). Взаємодія з іншими суб'єктами протидії злочинності дозволяє як модернізувати роботу відповідного органу (у даному випадку Державної кримінально-виконавчої служби

України), так і загалом підвищити ефективність протидії злочинності в державі.

Відповідно до абзацу 1 ч. 1 ст. 2 Закону України від 23.12.1993 р. № 3781-ХІІ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», правоохоронні органи – органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [2].

Таким чином, органи і установи виконання покарань а також слідчі ізолятори, які входять до складу Державної кримінально-виконавчої служби України, відносяться до числа правоохоронних органів.

Цікаво, що перелік ст. 6 названого нормативно-правового акта не є вичерпним, тому теоретично до нього можуть бути включені і інші структурні елементи Державної кримінально-виконавчої служби України. Головний критерій віднесення того чи іншого органу до числа правоохоронних – виконання ним правозастосовних або правоохоронних функцій.

Враховуючи той факт, що відповідно до ст. 6 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [3] Державна кримінально-виконавча служба України відповідно до закону здійснює правозастосовні та правоохоронні функції а також аналогію з Національною поліцією України (в даному законодавчому акті називається весь орган виконавчої влади, а не його структурні елементи (кримінальна, патрульна поліція, органи досудового розслідування тощо), можна з впевненістю стверджувати, що цей орган (Державна кримінально-виконавча служба України) відноситься до числа правоохоронних. Відтак, доречно викласти абзац 1 ч. 1 ст. 2 Закону України від 23.12.1993 р. № 3781-ХІІ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» в наступній редакції:

«1. Правоохоронні органи – органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Державної кримінально-виконавчої служби України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції».

Як і більшість правоохоронних органів, Державна кримінально-виконавча служба України відноситься до числа суб'єктів протидії злочин-

ності. Протидія злочинності – це безперервний процес, який реалізується за допомогою діяльності ряду суб'єктів. На сьогоднішній день на законодавчому та підзаконному рівнях передбачено цілий комплекс таких суб'єктів (про які буде сказано далі). Зрозуміло, що ефективна протидія злочинності можлива лише в результаті їх взаємодії. У іншому ж випадку дані суб'єкти не тільки не зможуть досягнути поставленої мети, але і будуть заважати один одному.

Відповідно до положень згаданої у попередньому підрозділі нашого дисертаційного дослідження «Стратегії боротьби з організованою злочинністю», відсутність системного підходу до ведення боротьби з організованою злочинністю, неналежний рівень взаємодії правоохоронних органів у відповідній сфері, застаріле та розбалансоване нормативно-правове забезпечення з питань боротьби з організованою злочинністю, недосконалість процедури моніторингу криміногенної ситуації, відсутність консолідованої об'єктивної методології оцінки загроз організованої злочинності, використання застарілих форм і методів боротьби з таким явищем призводить до загострення проблем, пов'язаних з організованою злочинністю, та низького рівня ефективності боротьби з нею [4].

З викладеного випливає, що відсутність системного підходу до ведення боротьби з організованою злочинністю та неналежний рівень взаємодії правоохоронних органів у сфері протидії злочинності (поряд із проблемою недосконалість процедури кримінологічного моніторингу, яка була описана у попередньому підрозділі нашого наукового дослідження) призводять до зниження ефективності рівня боротьби зі злочинністю.

Без сумніву, дані фактори є взаємопов'язаними. Так, неналежний рівень взаємодії суб'єктів протидії злочинності апіорі свідчить про відсутність системного підходу у вирішенні даного питання.

Вказівка на важливість взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності міститься і у ч. 1 ст. 5 «Відносини Державної кримінально-виконавчої служби України з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, органами іноземних держав і міжнародними організаціями» Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», в якій зазначається, що Державна кримінально-виконавча служба України взаємодіє з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями відповідно до законодавства [3].

Варто пам'ятати про те, що важливим завданням кримінології на сучасному етапі розвитку державності в Україні є запровадження в діяльність уповноважених державних органів та гро-

мадських організацій генеральної лінії розуміння того, що рівень правопорушень можна знизити двома шляхами: шляхом мінімізації причин протиправної поведінки і шляхом посилення заходів в тому числі кримінальної репресії. Набагато легше усунути причину, ніж потім боротися із наслідками. Злочинність не можна побороти чи викоринити, можна лише на декілька показників її знизити до соціально терпимого або краще соціально прийняттого рівня. Саме тому слід приділяти основну увагу кримінологічному прогнозуванню та індивідуальній профілактиці правопорушень з тими особами, які схильні до їх вчинення [5].

Отже, на законодавчому рівні прямо зазначається, що Державна кримінально-виконавча служба України в процесі своєї діяльності має взаємодіяти в різних напрямках (у тому числі в контексті протидії злочинності) з іншими суб'єктами суспільних відносин. Утім, даний нормативно-правовий акт не розкриває зміст категорії «взаємодія», обсяги, напрямки та принципи такої взаємодії.

Література:

1. Кримінологія: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернея ; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.
2. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text> (дата звернення 02.10.2021 р.).
3. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text> (дата звернення 03.08.2021 р.).
4. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 р. № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 02.10.2021 р.).
5. Prymachenko V., Shablusty V. Objectives of criminology at the current stage of development of Ukraine and in the perspective. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2020. Special Issue № 1 (109). P. 189–194.

Анотація

Спільник С. І. Правові засади взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності. – Стаття.

У статті доведено, що законодавчому рівні задекларовано, що Державна кримінально-виконавча служба України в процесі своєї діяльності має взаємодіяти в різних напрямках (у тому числі в контексті протидії злочинності) з іншими суб'єктами суспільних відносин. Утім, жоден нормативно-правовий акт не розкриває зміст категорії «взаємодія», обсяги, напрямки та принципи такої взаємодії.

Констатовано, що Конституція України у ст. 92 проголосила, що виключно законами України визначається організація і діяльність органів і установ виконання покарань, Законом України оголошується амністія. Таке положення Основного Закону свідчить

про важливість належного функціонування Державної кримінально-виконавчої служби України, структурні підрозділи якої контролюють ступінь втручання держави у права і свободи людини і громадянина, що постійно або тимчасово обмежені за рішенням суду.

Загальна кількість осіб у місцях позбавлення волі кримінально-виконавчої системи станом на 2001 рік становила 222254 особи, тоді як уже у 2021 році їх кількість становить 49823 особи. Ці статистичні дані, без їх детального вивчення, Міністерство юстиції України використовує виключно як привід «продавати занедбані тюрми». 31 грудня 2021 року завершився експериментальний проєкт щодо платної послуги з надання поліпшених побутових умов в слідчих ізоляторах України, запроваджений Постановою Кабінету міністрів України №305 від 22 квітня 2020 року. За його результатами мало бути прийнято рішення про доцільність законодавчого закріплення платної послуги з надання поліпшених побутових умов та харчування особам, узятим під варту, про напад росії на України все змінив. Також варто згадати слідчих Державної кримінально-виконавчої служби України, які у 2017-2018 роках розслідували будь-які злочини, що були вчинені на території органів і установ виконання покарань.

Ключові слова: кримінологія, кримінально-виконавче право, виконання покарань, злочинність, органи та установи виконання покарань, юридична діяльність, кримінологічна діяльність, кримінологічний моніторинг, запобігання кримінальним правопорушенням.

Summary

Spilnyk S. I. Legal principles of interaction of the State Criminal Enforcement Service of Ukraine with other subjects of crime prevention. – Article.

The article proves that it is declared at the legislative level that the State Criminal Enforcement Service of Ukraine in the course of its activities should interact

in various directions (including in the context of combating crime) with other subjects of social relations. However, no normative legal act discloses the content of the "interaction" category, the scope, directions and principles of such interaction.

It was established that the Constitution of Ukraine in Art. 92 declared that only the laws of Ukraine determine the organization and activity of bodies and institutions for the execution of punishments, amnesty is declared by the Law of Ukraine. This provision of the Basic Law testifies to the importance of the proper functioning of the State Criminal Enforcement Service of Ukraine, whose structural subdivisions control the degree of state interference in the rights and freedoms of people and citizens, which are permanently or temporarily limited by court decision.

As of 2001, the total number of people in prisons in the penal system was 222,254, while in 2021 their number will be 49,823. The Ministry of Justice of Ukraine uses these statistical data, without their detailed study, solely as an excuse to "sell abandoned prisons." On December 31, 2021, the experimental project regarding the paid service to provide improved living conditions in remand prisons of Ukraine, introduced by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 305 of April 22, 2020, ended. Based on its results, a decision should have been made about the expediency of legislatively enshrining a paid service for providing improved living conditions and food to persons taken into custody, about Russia's attack on Ukraine changed everything. It is also worth mentioning the investigators of the State Criminal Enforcement Service of Ukraine, who in 2017-2018 investigated any crimes committed on the territory of the bodies and institutions for the execution of punishments.

Key words: criminology, criminal enforcement law, execution of punishments, crime, bodies and institutions of execution of punishments, legal activity, criminological activity, criminological monitoring, prevention of criminal offenses.